

لزوم همگامی دانشگاهها با نیازهای جامعه'

با توجه به هزینه و نیرویی که تحصیلات عالی به خود اختصاص می‌دهد، ارزیابی بازدهی این سرمایه گذاری از لحاظ احراز مشاغل مناسب و موثر ضروری و اجتناب ناپذیر می‌نماید. در این مقاله، که خود از تحقیقی وسیع تر اخذ گردیده، سعی شده است این ارزیابی با توجه به نوع و میزان تحصیلات و همچنین جنسیت دارندگان مدارک مختلف تحصیلی که در زمان انجام تحقیق دارای مشاغل گوناگون بوده‌اند صورت گیرد.

تحصیلات عالی در کشور ما هزینه و استعداد های بسیاری را در انحصار خود قرار داده است. با در نظر گرفتن این واقعیت، توجه به فارغ التحصیلان دانشگاه از حساسیتی خاص برخوردار است، حال این پرسش مطرح می‌گردد که چنین سرمایه و نیرویی کجا و با چه بازدهی صرف گردیده است. بویژه مسئولیت و رسالت خاص گروه آموزشی و پژوهشی انگیزه‌ای است که ما را بر آن داشت تا از بین افراد با تحصیلات عالی، توجهی خاص به حرفه آموزش و پژوهش بنمائیم.

-
۱. اصل این پژوهش، که با اهداف گسترده تری بنا بر پیشنهاد و شرکت نگارنده، در مرکز پژوهشهای اجتماعی در دیماه ۱۳۶۲ به انجام رسیده، از همکاریهای ارزنده خانم دکتر نسرين حکمی و آقای دکتر طالقانی (در گروه جامعه شناسی مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی) بهره مند گردیده است.

نشریه علوم تربیتی

برای بررسی چنین هدفی کارمندان دولت بهترین جامعه نمونه آماری محسوب می‌شوند. لذا با ذکر چگونگی انتخاب نمونه و سایر مراحل اجرای تحقیق و درج جداول جامعه نمونه آماری، اولاً " باین قشر در جامعه ایران آشنایی بیشتری پیدا می‌شود، ثانیاً " زمینه برای رسیدن به طرح آمادتر می‌گردد. در پایان با بررسی کلی مجموعه یافته‌ها به نتایج بدست آمده اشاره خواهد شد.

جامعه آماری

جامعه آماری عبارت است از کارکنان دولت^۱ اعم از مشمول و غیر مشمول قانون استخدام کشوری که محل کار آنان در شهر تهران بوده است. شهر تهران به این دلیل به عنوان حوزه آماری انتخاب شده است که اولاً " بر اساس داده‌های سازمان امور اداری و استخدامی کشور حدود ۲۴ درصد کارکنان دولت در این شهر مقیم‌اند، ثانیاً " امکانات ما، کفایت همه پرسى در سطح کشور را فراهم نمی‌ساخت، و در این راستا کلیه وزارتخانه‌ها به استثنای وزارت دفاع و وزارت سپاه زیر پوشش طرح قرار داشته‌اند. به علاوه، به علت وضع خاص شهرداری تهران، نخست‌وزیری، وزارت برنامه و بودجه، بانکها، صدا و سیما، برای هر یک از آنها واحد آماری مستقلی در نظر گرفته شده است. هر واحد آماری شامل سازمانهای تابعه خود نیز هست که به نسبت حجم کارمندان در هر یک از آنها به نمونه‌های انتخابی مراجعه شده است. " فرد آماری " به هر مستخدم دولت اطلاق شده که محل کارش در شهر تهران بوده است.

روش نمونه‌گیری

آمار و اطلاعات لازم از طریق آمارگیری نمونه‌ای در سطح تهران انجام گرفته است. در این طرح دو عامل " سواد " و " جنسیت " اساس انتخاب جامعه نمونه آماری را تشکیل می‌دهد که در طی شش مرحله، " فرد آماری " مورد نظر تعیین و به طور تصادفی انتخاب شده است.

۱. کارمندان دولت ۲۳۲ درصد از روسای خانوارهای ایران را تشکیل می‌دهند.

لزوم همگامی ...

حجم نمونه

کارکنان دولت از نظر استخدام به یکی از دو گروه " مشمول " و " غیر مشمول " قانون استخدام کشوری تعلق می‌یابند. برای طرح مذکور از آمارهای سازمان امور اداری و استخدامی کشور استفاده شده است. بر اساس این آمار تعداد کارکنان مشمول استان تهران در سال ۱۳۶۱، بالغ بر ۱۸۶ هزار نفر بوده که ۱۴۸۵۰۰ نفر آنان در شهر تهران مشغول به کار بوده‌اند. به عبارت دیگر ۸۰ درصد کارکنان " مشمول " استان تهران در شهر تهران کار می‌کرده‌اند.

تعداد کارکنان " غیر مشمول " استان تهران در همین سال حدود ۱۳۷ هزار نفر بوده است که چون از تعداد آنان برای شهر تهران آمار مشخصی در دست نبوده، فرض کردیم که مانند نسبت کارکنان " مشمول "، تقریباً " حدود ۸۰ درصد آنان در شهر تهران مشغول به کار باشند، که رقمی بالغ بر ۱۱۰ هزار نفر می‌شود، بنابراین تعداد کل کارکنان دولت در شهر تهران در سال ۱۳۶۱ به ۲۵۸ هزار نفر بالغ می‌شود.

با توجه به مشابهت‌هایی که در جامعه آماری از نظر صفت‌های آماری انتخابی (میزان سواد و جنس) وجود داشت، ابتدا حجم نمونه را به میزان یک درصد تعیین کردیم (۲۵۰۰ نفر)، ولی آمارگیری از یک درصد کارکنان شهر تهران در طی مدت زمان مورد قبول (حداکثر ۲۵ روز) از توان این مرکز خارج بود، و از طرفی کم کردن حجم نمونه نیز نمی‌توانست تغییرات عمده‌ای در واریانس صفت آماری بوجود آورد، لذا حجم نمونه را به ۱۵۰۰ نفر تقلیل دادیم. اما از طرف دیگر ۶ پرسشنامه متعلق به واحد آماری وزارت دادگستری، به علت ممانعت مسئولین آن تکمیل نگردیده و در نتیجه حجم پرسشنامه‌های تکمیل شده به ۱۴۳۷ نفر رسید، و این رقم حدود ۵۶ درصد کل کارمندان شهر تهران را تشکیل می‌دهد.

انتخاب فرد آماری

با مراجعه به واحدهای آماری و به دست آوردن مکانهای آماری آن واحد، به نسبت کارکنان آن مکانها، اولاً " تعداد هریک از گروههای تحصیلی مشخص شده، ثانیاً " فرد آماری بطور تصادفی شناسایی و با وی مصاحبه گردید.

روش و زمان جمع آوری اطلاعات

گردآوری اطلاعات از طریق مصاحبه و پرسشنامه انجام گرفت و جمع آوری اطلاعات از تاریخ ۶۲/۳/۳۰ تا ۶۲/۴/۲۵ ادامه داشت و تدوین گزارش تا دیماه ۱۳۶۲ به طول انجامید.

جدول شماره ۱. توزیع وضعیت تاهل بر حسب جنس پاسخگو

جنس	مرد		زن		کل	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مجرد	۱۲۷	۱۵/۱	۲۴۱	۴۰/۵	۳۶۸	۲۵/۶
متاهل	۷۱۵	۸۴/۹	۲۵۴	۵۹/۵	۱۰۶۹	۷۴/۲
جمع	۸۴۲	۱۰۰	۵۹۵	۱۰۰	۱۴۳۷	۱۰۰

جدول شماره ۲. چگونگی میزان تحصیلات پاسخگویان بر حسب جنس

جنس	مرد		زن		کل	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کمتر از ابتدائی وبی سواد	۱۲۱	۱۴/۴	۲۲	۳/۷	۱۴۳	۱۰/-
ششم ابتدائی تا پنجم متوسطه	۲۵۷	۳۰/۵	۶۹	۱۱/۶	۳۲۶	۲۲/۷
دیپلم	۲۴۶	۲۹/۲	۳۳۹	۵۷/-	۵۸۵	۴۰/۷
فوق دیپلم	۷۰	۸/۳	۴۶	۷/۷	۱۱۶	۸/۱
لیسانس ومدارک تحصیلی بالاتراز لیسانس	۱۴۸	۱۷/۶	۱۱۹	۲۰/-	۲۶۷	۱۸/۶
جمع	۸۴۲	۱۰۰	۵۹۵	۱۰۰	۱۴۱۷	۱۰۰

لزوم همگامی ...

جدول شماره ۳. توزیع پاسخگویان بر حسب نوع کار در اداره بر حسب جنس

جنس	مرد		زن		کل
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
کارکنان و کارمندان اداری و دفتری	۲۸۲	۴۵/۵	۲۵۹	۴۳/۵	۴۴/۷
گروه خدمات *	۲۱۶	۲۵/۷	۳۲	۵/۴	۱۷/۳
گروه منشی و ماشین نویس	۳۵	۳/۶	۱۸۹	۳۱/۸	۱۵/۲
گروه آموزش و پژوهشی	۷۸	۹/۳	۵۶	۹/۴	۹/۳
گروه فنی	۷۵	۸/۹	۲۰	۳/۴	۶/۶
گروه پزشکی	۲۴	۲/۹	۲۰	۳/۴	۳/۱
سایر	۲۸	۳/۳	۱۷	۲/۹	۳/۱
نمیدانم و بی جواب	۸	۱/-	۲	۰/۳	۰/۷
جمع	۸۴۲	۱۰۰	۵۹۵	۱۰۰	۱۴۳۷

هدف طرح

نخست، شناخت همگامی تخصص و تجربه فارغ التحصیلان دانشگاه با حرفه خود بود و سپس جستجو برای یافتن پاسخ این پرسش که افراد با تحصیلات عالی، شاغلیین گروه‌های آموزشی و پژوهشی از چه میزان هماهنگی شغلی در رابطه با تحصیلات خود بهره‌مند هستند.

پرسش ما، برای جامعه نمونه آماری اینگونه طرح گردید: آیا از تجربه و تخصص شما در محل خدمتتان به طور کامل استفاده می‌گردد؟

نشریه علوم تربیتی

جدول شماره ۴. توزیع نظرات پاسخگویان درباره میزان استفاده از تجربه و تخصصشان در ادارات بر حسب جنس

جنس موارد	مرد		زن		کل	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
بلی	۵۷۷	۶۸/۵	۴۰۰	۶۷/۲	۹۷۷	۶۸/-
تا حدودی	۹۷	۱۱/۵	۸۰	۱۳/۴	۱۷۷	۱۲/۳
خیبر	۱۶۶	۱۹/۷	۱۱۴	۱۹/۲	۸۰	۱۹/۵
بیجواب	۲	۰/۲	۱	۰/۲	۳	۰/۲
جمع	۸۴۲	۱۰۰	۵۹۵	۱۰۰	۱۴۳۷	۱۰۰

داده‌های آماری جدول شماره ۴ گویای این مطلب است که اکثر پاسخگویان، چهرن و چه مرد (۶۸ درصد)، اعتقاد به این دارند که از تجربه و تخصص آنها در کاری که به عهده دارند استفاده می‌گردد، و ۱۲/۲ درصد گفته‌اند که تا حدودی از تجربه و تخصص آنها بهره گرفته می‌شود.

جدول شماره ۵. توزیع نظرات پاسخگویان درباره میزان استفاده از تجربه و تخصصشان در ادارات بر حسب میزان سواد

میزان تحصیلات موارد	تعداد سواد	کثیر از سواد	متوسط	کمتر از سواد	میانگین	میزان سواد	تعداد
بلی	۱۲۵	۲۴۰	۴۰۶	۶۵	۱۳۵	۹۷۷	تعداد
درصد	۸۷/۴	۷۵/۵	۶۹/۴	۵۶/-	۵۰/۶	۶۸/-	درصد
تا حدودی	۳	۲۴	۷۶	۱۸	۵۶	۱۷۷	تعداد
درصد	۲/۱	۷/۴	۱۳/-	۱۵/۵	۲۱/-	۱۲/۳	درصد
خیبر	۱۴	۵۵	۱۰۳	۳۳	۷۵	۳۸۰	تعداد
درصد	۹/۸	۱۶/۹	۱۷/۶	۲۸/۴	۲۸/۱	۱۹/۵	درصد
تعداد	۱	۱	-	-	۷	۳	تعداد
بیجواب	۰/۷	۰/۳	-	-	۰/۴	۰/۲	درصد

جدول شماره ۶. توزیع نظرات پاسخگويان در باره ميزان استفاده از تجربه و تخصصشان در ادارات بر حسب نوع کار.

جمع	سایر	گرومآموزشی و پژوهشی و حقوقی	گروه خدمات	گروممنشی و ماشین نویس	گروه پزشکی	گروه فنی	کارکنان و کارمندان اداری و دفتری	شغل (موارد)
۹۷۷	۵ ۳۳	۷۰	۱۹۶	۱۶۷	۳۲	۶۸	۴۰۶	تعداد بلی
۶۸/-	۵۰/-	۵۲/۲	۷۹/-	۷۶/۳	۷۲/۷	۷۱/۶	۶۳/۲	درصد
۱۷۷	۱ ۶	۳۶	۱۲	۱۷	۴	۱۰	۹۱	تعداد تا حدودی
۱۲/۳	۱۰/-	۲۶/۹	۴/۸	۷/۸	۹/۱	۱۰/۵	۱۴/۲	درصد
۲۸۰	۴ ۶	۲۸	۳۹	۳۴	۸	۱۶	۱۴۵	تعداد خیر
۱۹/۵	۴۰/-	۲۰/۹	۱۵/۷	۱۵/۵	۱۸/۲	۱۶/۸	۲۲/۶	درصد
۳	-	-	۱	۱	-	۱	-	تعداد بیجواب
۰/۲	-	-	۰/۴	۰/۵	-	۱/۱	-	درصد
۱۴۳۷	۱۰ ۴۵	۱۳۴	۲۴۸	۲۱۹	۴۴	۹۵	۶۴۲	تعداد جمع
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد

نشریه علوم تربیتی

همان طور که بیان کردیم تحلیل یافته‌های این سوال فقط در مورد کارمندان که تخصص و تحصیل خاصی را کسب نموده‌اند مصداق می‌یابد، بنابراین با توجه به جدول شماره ۵ ملاحظه می‌شود که کارمندان با سوادتر، با درصد بیشتری، اعتقاد به عدم تناسب تخصص و تجربه در حرفه خود دارند، به طوری که در گروه تحصیلی لیسانس و بالاتر فقط ۶/۵۰ درصد از پاسخگویان معتقدند که از تجربه و تخصص آنها در محل کارشان بهره‌گیری می‌شود و در گروه تحصیلی کمتر از ششم ابتدایی و بیسواد با ۴/۸۷ درصد، بالاترین رقم را در اعتقاد به استفاده از تجربه و تخصصشان اشغال کرده‌اند^۱.

به دلایلی که در تحلیل جدول ۵ بیان داشتیم، در مورد شاغلین گروه خدمات تحصیلی نخواهیم داشت، اما در میان فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، شاغلین گروه آموزشی و پژوهشی* که انتظار هماهنگی بیشتر بین رشته تحصیلی و حرفه آنها می‌رفت، با نگاه به جدول ۶ و اظهار نظر پاسخگویان فقط نیمی از این گروه، ۲/۵۲ درصد، از چنین تناسبی سخن گفته‌اند.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها و چند پیشنهاد

بر اساس داده‌های سازمان امور استخدامی کشور تقریباً " ۵۹ درصد کارکنان دولت را مردان و ۴۱ درصد آن را زنان تشکیل می‌دهند. با توجه به اطلاعات جمع‌آوری شده از پاسخگویان جامعه نمونه آماری، حدود ۳/۳ این افراد متاهلند، که تعداد مردان متاهل بیش از زنان است. مروری بر تحصیلات این جامعه نمونه کارمندی، نمایانگر این است که کارمندان با مدرک تحصیلی دیپلم بیشترین درصد را شامل می‌شوند و جدول ۲ جامعه آماری مبین این امر است که در میان کارمندان دولت با تحصیلات بالاتر از دیپلم درصد زنان بیش از مردان است. به طوری که در سطح تحصیلات عالی که ۶/۱۸ درصد از کل پاسخگویان این طرح را تشکیل می‌دهند سهم زنان ۲۰ درصد در مقابل ۶/۱۷ درصد سهم مردان است.

۱. رده تحصیلی کمتر از ششم ابتدایی و بیسواد که احتمالاً " بیشتر شاغلین گروه خدمات هستند از هماهنگی تخصص و تجربه با حرفه خود سخن گفته‌اند، نظریه اینکه شغل آنها نیاز به تخصص ندارد، تحلیل ما از این گروه (مستخدم، نظافتچی، مسعول آسانسور و برق، تلفنچی، آبدارچی، و امثال آن) مورد نظر نیست.

لزوم همگامی ...

برای توجیه یافته مذکور، می‌توان مسئله را در جامعه ایران چنین تعبیر کرد که زنان با تحصیلات دانشگاهی بیشتر جذب ادارات دولتی شده‌اند.

بالا بودن رقم شاغلین دولت در سطح دیپلم در جامعه نمونه آماری (جدول ۳ نوع کار کارمندان) مبین این است که ۴۵ درصد از این قشر را کارمندان آداری و دفتری تشکیل می‌دهند. بعد از آن گروه به ترتیب خدمات با ۱۷/۳ درصد، و منشی و ماشین‌نویس با ۱۵/۲ درصد قرار گرفته‌اند، که در مجموع ۷۷ درصد کارمندان را شامل می‌شوند.

در مقابل ارقام فوق در این جامعه نمونه آماری تنها ۹/۳ درصد در گروه آموزشی و پژوهشی و ۶/۶ درصد در گروه فنی و ۳/۱ درصد در گروه پزشکی مشغول خدمت هستند. در مورد "همگامی تحصیلات دانشگاهی و بهره‌گیری از آن در جامعه"، مطابق جدولهای ۴، ۵، ۶ و نیز تحلیل یافته‌ها در هر جدول، می‌توان گفت که تقریباً "نیمی از کارمندان دارای تحصیلات عالی در این پاسخگویی از عدم هماهنگی حرفه‌خود با رشته تحصیلشان سخن گفته‌اند.

این ناهماهنگی مسائل متعددی را مطرح می‌سازد که می‌توان برای رفع آنها پیشنهادهای ارائه کرد:

۱. دانشگاهها همگامی لازم را با نیازهای جامعه خصوصاً سازمانهای دولتی مورد توجه قرار دهند.

۲. هیات‌های گزینش در انتخاب افراد جهت اشتغال به مسئولیت خطیر خود در قبال راه اندازی چرخهای مملکت توجه خاص مبذول دارند و اصول بهره‌گیری حداکثر از تحصیل و تحقیق را مد نظر قرار دهند.

۳. جاذبه‌های مطلوب در دستگاههای دولتی برای جذب تخصصهای مورد لزوم فراهم گردد. از طرفی در مورد گروه آموزشی و پژوهشی در رده تحصیلات عالی (جدول ۶)، انتظار می‌رفت که لااقل این گروه کارمندان با تحصیلات دانشگاهی، از حداکثر بهره‌وری و هماهنگی شغل با نوع تحصیل خود برخوردار باشند تنها نیمی از آنها از این هماهنگی صحبت داشته‌اند که بیان نکاتی دیگر را ضروری می‌سازد:

الف. جایگزینی این افراد در گروه آموزشی و پژوهشی، گزند و آسیب جبران‌ناپذیری برای آموزش و پژوهش کشور در بر دارد، زیرا این گروه در خودکفایی و استقلال فکری و فرهنگی و کشاورزی و صنعتی و ... می‌توانند نقش ارزنده‌ای داشته باشند.

نشریه علوم تربیتی

ب. به علت عدم هماهنگی تخصص و تجربه این گروه با نوع پژوهش و آموزشی که به آن اشتغال دارند، امکان رشد و خلاقیت این نیروی انسانی تحصیلکرده، تقلیل می یابد.

ج. این دسته از کارمندان در گروه آموزشی و پژوهشی حکم کارمندان بدون تخصص و تجربه ای را پیدا کرده اند که احتمالاً " خودآسیبهای روانی و اجتماعی پیش بینی نشده ای را به دنبال خواهد داشت .